

**NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU**

**Izveštaj o doktorskoj disertaciji
NIČEOVA ETIKA I KRITIKA MORALA
doktoranda Miloša Agatonovića**

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu od 22. 12. 2016. godine izabrani smo u komisiju za analizu i ocenu doktorske disertacije *Ničeova etika i kritika morala* doktoranda Miloša Agatonovića. Na osnovu uvida u rad kandidata podnosimo sledeći izveštaj:

1. Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Miloš Agatonović rođen je 07. 01. 1986. godine u Kruševcu. Studije filozofije počeo je da pohađa 2005. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, gde je s temom “Ničeov pojam volje za moć” diplomirao 2012. godine. Doktorske studije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu upisao je školske 2012/13. godine. Od septembra 2012. godine do januara 2013. godine bio je zaposlen kao nastavnik filozofije, logike i građanskog vaspitanja u Ekonomsko-trgovinskoj školi u Kruševcu, a od maja 2014. godine do marta 2016. godine kao nastavnik filozofije u Gimnaziji u Kruševcu.

Originalni naučni rad “Normativnost Ničeove etike” kandidata Miloša Agatonovića prihvaćen je za objavljivanje u časopisu *Theoria* 60:1 (2017).

Doktorska disertacija Miloša Agatonovića pod naslovom *Ničeova etika i kritika morala* ima predviđene apstrakte na srpskom i engleskom jeziku, sadržaj rada, 169 stranica osnovnog teksta, od čega 8 stranica sačinjava popis literature na engleskom, nemačkom i srpskom jeziku. Disertacija ima ukupno pet poglavlja: 1. Uvod i metodologija (str. 4-22), 2. Ničeova etika (str. 23-103), 3. Ničeova kritika morala (str. 104-142), 4. Zaključak (str. 143-151) i *Appendix*: mogućnost primene Ničeove etike i kritike morala danas – slučaj transhumanizma (str. 152-160). Svako od ovih poglavlja, izuzev poslednjeg, podeljeno je na potpoglavlja.

2. Predmet i cilj disertacije

Predmet disertacije predstavlja analiza Ničeove etičke misli zajedno s njegovom kritikom morala, dok se cilj disertacije sastoji u pokušaju rekonstrukcije etičke teorije (metaetike i normativne etike) koja je implicitno sadržana u Ničeovim spisima i fragmentima. Miloš Agatonović skreće pažnju na to da iako Niče svoje uvide nije izlagao na sistematičan i naučno-metodičan način, u njima se ipak može prepoznati konzistentno učenje, naročito kad je reč o njegovoj nekonvencionalno zasnovanoj etici. Čak i ako je njegova etika u osnovi naturalistička, ona nije istorijski neutemeljena već se, prema Agatonoviću, može pokazati da je proizašla iz duha prosvetiteljstva i materijalizma. “Apologetski” pristup Agatonovićeve interpretacije Ničeove filozofije ima zadatak da dokaže da Niče dolazi do normativnih zaključaka šta čovek treba da bude i kako treba da živi tek na osnovu normativnih razloga koji su imanentni životu i koje saznaje istraživanjem različitih perspektiva života. Savremena terminologija različitih disciplina filozofije, kao što su metaetika, filozofija normativnosti, teorija racionalnog izbora, omogućuju da se iz Ničeovog teksta apstrahuje etička teorija u kojoj se normativni iskazi strogo razdvajaju od deskriptivnih iskaza, normativni razlozi od eksplanatornih razloga, uprkos tome što Niče ostaje dosledan naturalističkom objašnjenju čoveka i života. Ciljevi Agatonovićeve interpretacije, koja treba da izloži etičku teoriju koja se na plauzibilan način može pripisati Ničeju, jesu određenje vrste vrednosnih i normativnih pojmova u Ničeovoj etičkoj misli, preciziranje značenja pojmova “etika” i “etičko”, određenje odnosa između etičkih i neetičkih, kao i normativnih i nenormativnih pojmova u pretpostavljenoj etičkoj teoriji, izdvajanje centralnih normativnih zahteva Ničeove etike, te, na osnovu svega toga, određenje pozicije i predmeta Ničeove kritike morala.

3. Osnovne hipoteze od kojih se polazilo u istraživanju

U izradi disertacije Miloš Agatonović u osnovi je sledio četiri hipoteze. Prema prvoj hipotezi, za Ničea afirmacija života predstavlja osnovni kriterijum za prihvatanje vrednosti. Ukoliko su vrednosti proizvod uslova života, one same predstavljaju uslove koji utiču na događanja u životu. Afirmacija života kao kriterijuma omogućava da se razdvoje oni uslovi koji doprinose od onih koje štete datoj celini života. U tom slučaju afirmacija nije kriterijum ispravnosti postupanja, već kriterijum uspešnosti života. Uže gledano, afirmacija života jeste kriterijum načina života koji treba prihvatiti, kriterijum koji nam može ukazati kakvi treba da

budemo, ali ne i kako treba da postupamo i kakve su radnje moralno vredne a kakve nisu. Iz toga sledi da predmet našeg izbora nikad nije izvestan način postupanja, već su to uslovi koji će omogućiti da se život razvija.

Prema drugoj hipotezi, koja se artikuliše na pozadini prve, etika je za Ničea istraživanje o valjanom načinu življenja. Ovde se Agatonović otvoreno suprotstavlja dugoj interpretativnoj tradiciji prema kojoj aksiološka struktura Ničeove teorije vrednosti više odgovara estetici nego etici. Ovo suprotstavljanje je opravdano ukoliko se prisetimo da je Niče pokušavao da pruži odgovor na osnovno i možda najstarije etičko pitanje: “kako treba živeti?”

Prema trećoj hipotezi, iako Niče prihvata naturalističko objašnjenje čoveka i života, njegovo nekonvencionalno određenje etike kao distancirane od moralnosti dopušta mu konstruisanje, zasnovano na ideji proširenja mogućnosti života, izvesne opcione normativnosti.

Četvrta hipoteza se vezuje za čuveni problem Ničeove kritike morala. U vezi sa tim problemom u interpretacijama Ničeove filozofije postavljaju se sledeća pitanja: da li Niče kritikuje svaki moral ili samo određenu vrstu morala?; da li je uopšte moral predmet Ničeove kritike ili je “oštrica” Ničeove kritike usmerena pre svega na moralizatorstvo? Prema Agatonoviću, odgovori na ta pitanja ne mogu se razdvojiti od pozicije koju Niče zauzima, a koja je određena njegovim normativnim stanovištem. Preciznije rečeno, određenje Ničevog normativnog stanovišta implicira liniju razgraničenja između pozicije Ničeove kritike morala i njenog predmeta.

4. Kratak opis sadržaja disertacije

Osnovni tekst disertacije podeljen je, kao što je već napomenuto, na pet poglavlja. U uvodnom poglavlju pod nazivom „Uvod i metodologija“ (str. 4-22) doktorand Miloš Agatonović razjašnjava Ničevu genealošku metodu, koja će se pokazati naročito važnom u pokušaju rekonstrukcije njegove filozofske etike. Agatonović ovde ističe da u svom genealoškom istraživanju vrednosti Niče ne čini genetičku grešku tako što procenjuje vrednosti na osnovu njihovog porekla, kako interpretatori često misle, već procenjujući vrednost celine života kojoj one pripadaju.

U drugom poglavlju “Ničeova etika” (str. 23-103) Agatonović predstavlja Ničeovo etičko stanovište u tri koraka. U prvom koraku, potpoglavlju koje nosi naslov “Tri lica Ničeove etike,” kandidat pokušava da bliže odredi koje sve vrste vrednosti čine osnovu Ničeove etike. Takođe ukazuje na problem “jeste-treba jaza” kod Ničea i nudi rešenje tog problema koje bi, prema njegovoj interpretaciji, podrazumevalo “tlo” života kojem su vrednosti imanentne. U drugom koraku, u potpoglavlju “Normativnost Ničeove etike,” raspravlja se o formalnim karakteristikama Ničeovog normativno-etičkog stanovišta uz pokušaj određenja značenja termina “etika” koji se može pripisati Ničeu, vrsta normativnih pojmova koje njegova etika podrazumeva, kao i odnosa između normativnih i nenormativnih, to jest između etičkih i neetičkih pojmova. Treći korak, potpoglavlje “Afirmacija života: ideal Ničeove etike,” treba da otkrije osnovne karakteristike koje čine sadržaj Ničeove etike, njegove osnovne normativne zahteve, koji, ako su zadovoljeni u konkretnim primerima, predstavljaju ideal koji on suprotstavlja takozvanom asketskom idealu ili, pre, asketskoj tendenciji poricanja života. Agatonović nastoji da pokaže da je tu reč o idealu afirmacije koji kod Ničea ima dvostruki smisao, smisao poboljšanja, težnje za višem, podrazumevan u njegovom učenju o volji za moć, i smisao prihvatanja *status quo*-a, održanja, podrazumevan u učenjima o večnom vraćanju istog i *amor fati*. Dva smisla afirmacije predstavljaju opšte karakteristike Ničeovog ideala koji se na različite načine manifestuje u različitim kontekstima života.

Treće poglavlje “Ničeova kritika morala” (str. 104-142) treba da pokaže na koji način Niče kritikuje moral sa svog etičkog stanovišta kao polazišta, što se takođe čini u tri koraka. U prvom koraku raspravlja se o problemu opsega, problemu koji je u recentnoj literaturi precizno formulisao i imenovao jedan od najcenjenijih Ničeovih tumača – Brajan Lajter. Agatonović izlaže Lajterovu postavku problema i određuje kriterijum razlikovanja Ničeove pozicije od predmeta njegove kritike. Pri tom ukazuje na nedostatke Lajterovog rešenja. U drugom i trećem koraku kandidat iznosi predlog rešenja problema opsega, koje zapravo predstavlja korigovano i dopunjeno Lajterovo rešenje. Poziciju Ničeove kritike Agatonović određuje polazeći od rezultata razmatranja Ničeovog etičkog stanovišta iz poglavlja “Ničeova etika.” To je pozicija ideala afirmacije života. Određenje predmeta Ničeove kritike, što je zadatak trećeg, poslednjeg koraka u poglavlju “Ničeova kritika morala,” proizlazi iz određenja njegove pozicije kao onog što omogućava ostvarenje afirmacije života. Lajterovo određenje deskriptivne i normativne komponente morala koji je predmet Ničeove kritike jeste osnova za Agatonovićev opis Ničeove kritike moralizma i paternalističkih morala. On pokazuje da Niče kritikuje deskriptivne karakteristike kada one vode moralizmu, a

normativne kada vode paternalizmu, te da su pravi predmeti Ničeove kritike moralizam i paternalistički morali.

U zaključku (str. 143-151) Miloš Agatonović nastoji da odgovori na pitanja da li Niče pruža neko pravilo ili cilj kojim se možemo rukovoditi u postupanju i da li pruža neki kriterijum ispravnosti postupanja. Konačni zaključak njegove interpretacije jeste da Niče svojom filozofijom ne podstiče da postupamo na izvestan način, već da istražujemo i samostalno odabiramo određeni način života.

U *appendix*-u (str. 152-160) primena Ničeove etike i njegove kritike morala u savremenom dobu naznačava se kao mogućnost, a glavna tema *appendix*-a jeste analiza dominantne percepcije transhumanizma kao u suštini ničeanskog učenja, što Agatonović u skladu sa svojim ranijim zaključcima argumentovano dovodi u sumnju.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Apologetski pristup kojem Agatonović pribegava u tumačenju Ničeove etike delimično ga sprečava da zauzme veću kritičku distancu u odnosu na svoj predmet izučavanja. Kao vrsta nestandardne etike, Ničeova teorija ima kako svoje prednosti tako i svoje nedostatke, o kojima (nedostacima) malo toga možemo da pročitamo u ovom radu. Kao i uvek kad je o Ničeju reč, ti nedostaci izviru iz njegovih suštinski elitističkih teorijskih postavki, koji vode kako u pravcu estetizacije etike, tako i pravcu raznih zloupotreba tih postavki, čega je Agatonović sasvim svestan. S druge strane, premda pruža uverljive argumente protiv toga da se Ničeova implicitna metaetika bez rezerve opisuje kao „metaetički fikcionalizam“, Agatonović ne imenuje neki alternativni naziv koji bi joj eventualno više odgovarao. Isto važi i za Ničeovu normativnu etiku, koja se kod njegovih savremenih tumača sve češće svrstava u neku vrstu etike vrlina (za šta bi Agatonović na osnovu svojih analiza mogao da pledira), ili pak u perfekcionizam. No, uprkos tome, doktorand je sve svoje iznete hipoteze uspeo da argumentovano obrazloži i opravda. Ukratko, Agatonović je svoj napor usredsredio prvenstveno na to da pokaže u čemu je novum Ničeovog shvatanja etike i zbog čega bi to izazovno shvatanje i danas moglo da bude relevantno. Ograničenje na tumačenje Ničeove etičke misli s jasno izvedenom tezom u istraživanju omogućilo je doktorandu Milošu Agatonoviću da na takav način iznese na videlo i razmotri principe Ničeove etike da njegova teorijska izvođenja čine značajan pomak i vredan doprinos razumevanju Ničeove filozofije u

našoj naučnoj i filozofskoj sredini. U celini gledano, disertacija Miloša Agatonovića *Ničeova etika i kritika morala* nesumnjivo obogaćuje našu etičku literaturu, u kojoj dosad nije bilo mnogo pokušaja (ako ih uopšte i bilo) da se osvetle i dalje razviju pozitivni elementi Ničeove etike, nezavisno od njegove daleko poznatije kritike morala kao „morala u pejorativnom smislu“.

6. **Zaključak**

U izradi svoje doktorske disertacije Miloš Agatonović je koristio obimnu primarnu i sekundarnu literaturu. Njegovo istraživanje Ničeove filozofije bazirano je na proučavanju izvorne literature, potom literature značajnih interpretatora Ničeove etičke misli, kao i autora relevantnih za savremenu filozofsku etiku. Cilj koji je sebi postavio u odobrenoj prijavi disertacije, doktorand Miloš Agatonović je uspešno ostvario. Doktorska disertacija Miloša Agatonovića predstavlja originalno i samostalno delo, pisana je sistematično i argumentovano, što se ogleda u temeljnom poznavanju izabrane tematike, jasnom i preglednom izlaganju, i originalnim doprinosima. Na osnovu toga predlažemo Naučno-nastavnom veću Filozofskog fakulteta da donese odluku kojom se odobrava usmena odbrana ove disertacije.

U Beogradu, 16. 01. 2017.

ČLANOVI KOMISIJE:

1. Doc. dr Aleksandar Dobrijević, mentor
2. Van. prof. dr Nenad Cekić
3. Red. prof. dr Drago Đurić